

Om SKULPTUR som udtryksform

”Af latin sculperere (udhugge, udskære) formet: modelleret, udhugget, skåret eller støbt billedværk.”

R. Broby-Johansen, Kunstordbog

Som citatet ovenfor fortæller, er en skulptur et værk frembragt af et materiale, som på forskellige måder formes til en tre-dimensional genstand. Skulpturen adskiller sig fra et værk malet på flade, ved at den har både en forside og en bagside og kan ses fra flere vinkler.

En skulptur er rumlig i sig selv og inddrager rummet omkring sig. En skulptur har også nogle meget vigtige *taktile* egenskaber. Det betyder, at den måde kunstneren har valgt at udforme skulpturens overflade, har betydning for vores opfattelse af den, fordi vi kan røre ved den og også gennem følesansen få en fornemmelse af, hvordan skulpturen er. Skulpturer kan være mange forskellige steder og i mange forskellige størrelser, og ofte findes skulpturer i det offentlige rum, hvor vi forholder os til dem i vores dagligdag – eller vænner os til dem og betragter dem som en del af arkitekturen og bymiljøet.

Når vi analyserer skulpturer, bruger vi bl.a. begrebet *skulpturelle virkemidler*, som er de særlige kendetegn og virkemidler, der karakteriserer den tredimensionelle skulptur over for det flade billede. Overordnet set vil vi i skulpturanalyse lægge stor vægt på skulpturens *samlede udtryk*, som bliver et hovedpunkt i betydningsanalyse af skulptur.

Skulpturens form

Skala

Skulpturer findes i meget forskellige størrelser: Det kan være den lille figur, der står på bogreolen eller kaminhylden, og det kan være den legemsstore udsmykningsskulptur på et museum, i forhallen hos et firma eller på en skole. Det kan også være det mange meter høje var-tegn for en by, placeret på et torv eller i en rundkørsel ved en indfaldsvej.

Materialer

Skulpturer kan være lavet af et hav af forskellige materialer, som kan være behandlet på lige så mange forskellige måder. Fra kunstnerens side er der altid tale om et meget bevidst valg i forhold til, hvilken oplevelse beskueren skal have af skulpturen. Der vil være stor forskel på, om det er tunge materialer som marmor, granit, jern, stål eller bronze, eller det er lettere materialer som træ, ler, gips, papir eller voks. Det vil også spille ind på udtrykket, om skulpturen er udhugget eller

støbt, om den er rå eller finpoleret, om den er skitseagtigt modelleret eller nøjagtigt klippet eller skåret.

Komposition

Når man ser på kompositionen i en skulptur, kan man fastslå, om det overvejende er en statisk, rolig og harmonisk skulptur, eller om den nærmere er dynamisk og disharmonisk. Hvis de dominerende linjer og akser i kompositionen er vandrette eller lodrette vil indtrykket som regel være, at skulpturen er statisk (stillestående), ligesom hvis skulpturen overvejende vil kunne tegnes ind i en geometrisk form som fx en cirkel, et kvadrat eller en trekant hvilende på den flade side. Hvis skulpturen derimod er præget af bugtende linjer, diagonaler eller står og balancerer med en trekant på spidsen som overordnet kompositionsprincip, så vil vi opleve den som dynamisk (i bevægelse). Symmetri er også som hovedregel et tegn på det statiske princip, mens asymmetri skaber dynamik.

Statisk komposition
Astrid Noack: Stående kvindefigur,
1940

Statisk komposition
Henri Matisse: Liggende nøgen kvinde I, 1929

Dynamisk komposition
Niels Hansen Jacobsen: Døden og moderen, 1892

Dynamisk komposition
Niki de Saint-Phalle: Nana Baloon, 1960

D

Dynamisk komposition
Jean Arp. Pistil: Blomstergriffel, 1950

Vi kan også vurdere, om skulpturen er åben eller lukket. En åben skulptur har fx figurer, der bevæger sig udad fra kompositionen, eller den har linjer og former, der stritter og peger ud i rummet. En lukket skulptur har figurer, der kropsligt lukker sig om sig selv eller forholder sig til hinanden ind mod midten af kompositionen, eller den har linjer der afgrænser skulpturen mod rummet udenom.

Lukket skulptur
Christian Lemmerz: Madonna (Darfur), 2008

Åben skulptur Laokoon og hans to sønner dræbes af slanger, 2. årh. f.v.t.

Skulpturelle virkemidler

De særlige skulpturelle virkemidler, som kendetegner analysen af skulpturer, kan stilles op i modsætningspar. I nogle skulpturer kan begge dele forekomme i forskellige dele af skulpturen, men som hovedregel vil skulpturen overvejende være kendetegnet af det ene begreb i modsætningsparret:

- *let* eller *tung*
- *massiv* eller *hul*
- *glat* eller *ru*
- *lys* eller *mørk*
- *hård* eller *blød*
- *organisk* eller *geometrisk*

Et sidste modsætningspar er *volumen* og *rum*, hvor volumen skal forstås som selve skulpturen, mens rummet er det rum der findes umiddelbart rundt om figuren. Hvis man forestiller sig, at man tegner en kasse lige rundt om skulpturen, så vil man få en idé om, om skulpturen er domineret af volumen eller der faktisk er mere rum omkring, under eller igennem den, end der er volumen. I

mange skulpturer bliver rummet i og omkring skulpturen dermed en vigtig del af skulpturens udtryk.

Skulptur domineret af volumen
Erik Thommesen: Kvinde, 1960

Skulptur domineret af rum
Louise Bourgeois: Spider Couple, 2003
© Louise Bourgeois Trust/ sister society/
VAGA, New York/ Billedkunst.dk

Sokkel

Skulpturens placering i forhold til beskueren og dens sokkel har også betydning. Skulpturen kan være højt hævet på en stor sokkel og bliver derved fjern og ophøjet, hvilket fx var et bevidst valg for bestillerne og skaberne af rytterstatuer af konger i ældre perioder. Eller den kan være helt uden sokkel, så den står i gulvhøjde og appellerer mere direkte til os. På den måde kan den understrege, at vi skal forholde os til emner og problemstillinger, som handler om os selv. En massiv, tung og mørk skulptur kan understrege et alvorligt udtryk med en stor, massiv sokkel, mens det dramatiske udtryk kan øges, hvis skulpturen kun støtter ganske let på en minimal sokkel.

Sokkel
Helen Schou: Christian d. X, 1946-1955

Skulpturens indhold

Udtryk

Som sagt kan alle de formalanalytiske iagttagelser munde ud i en vurdering af skulpturens udtryk, hvor man kan overveje, hvilken stemning eller følelse kunstneren ønsker at få frem. Ved både *figurative* (som viser et genkendeligt motiv som fx menneske eller dyr) og *nonfigurative*

(abstrakte) skulpturer kan vi fx bruge begreberne *dramatisk* og *lyrisk* til at opsummere vores iagttagelser.

En dramatisk skulptur kan være præget af dynamik og asymmetri, mens den lyriske fx kan have mere rolige, organiske, glatte former, som giver en følelse af indadvendt, poetisk stemning eller bare velbehag ved at se og måske røre en smuk form. Det *taktile*, altså hvordan skulpturen føles (eller vi tror den vil føles), spiller derfor også en rolle. Poleret marmorhud vil føles behageligt under fingrene, mens vi vil føle ubehag ved at forestille os at drikke af en kop med strittende pels på. Kunstneren kan derved påvirke udtrykket og beskuerens følelse og stemning.

Dramatisk
Laokoon og hans to sønner dræbes af slanger, 2.-1. årh. f.v.t.

Lyrisk
James Lee Byars: Concave Figure, 1994

Fortællinger og temaer

Hvis skulpturen er figurativ og måske også *naturalistisk*, kan man udover udtrykket undersøge mere præcist, hvad dens fortælling eller tema er.

Skulpturer fra ældre kunsthistoriske perioder har ofte en bibelsk, historisk eller mytologisk fortælling som baggrund, som man kan undersøge nærmere. Det dramatiske eller lyriske udtryk er sandsynligvis brugt til at understrege effekten af fx det dramatiske højdepunkt i en fortælling eller

den fortættede stemning, der kan ligge i skildringen af dybe følelser i de store fortællinger, og kan dermed hjælpe på vej til at afkode den konkrete betydning.

Skulpturen kan også fremstille mere dagligdags scenarier, hvor menneskene ikke er kendte personer fra en fortælling, men bare mennesket generelt, som føler og oplever verden, og som vi måske kan identificere os med som beskuer.

Disse mere alment menneskelige temaer lukker op for vores personlige fortolkninger af stemninger og følelser, symbolik og mere skjulte betydninger. Også her bliver skulpturens *udtryk* helt centralt.

Øvelse: Hvilke skulpturelle virkemidler skaber dramatiske og lyriske udtryk?

Teoretisk:

- Find to billeder af skulpturer, som udtrykker begreberne dramatisk og lyrisk. Søg fx på Niels Hansen Jacobsen, Lis Hooge Hansen, Robert Jacobsen, Bernini, Bertel Thorvaldsen, Liné Thordarsson, Marc Quinn, Christian Lemmerz.
- Forklar hvilke skulpturelle virkemidler der påvirker udtrykket i skulpturerne, og hvorfor du mener, de er enten dramatiske eller lyriske.

Skulpturens kontekst

Kunstner

Kunstnerens arbejdsvilkår kan være særligt interessante i forhold til skulptur. Både i tidligere perioder og i nutiden har skulpturer indgået i bygningsværker og offentlig udsmykning, og mange skulpturer har derfor været bestillingsværker, som skulle ses af mange mennesker og har haft en stor symbolsk værdi for bestilleren. Hvis der fx er tale om udsmykning i en by, kan der også være mange forskellige mennesker eller offentlige instanser, som har haft en mening om, hvordan værket skulle udformes.

Kontekst

Det er væsentligt at se på skulpturers funktion, placering og virkning, når vi forholder os kontekstanalytisk til dem. Mange skulpturer er naturligvis „bare“ tænkt som kunstværk på et museum eller som udsmykning, men når man placerer en skulptur i forkontoret ved et stort firma, på en skole eller som indgangsparti til en by, vil man som regel signalere noget bestemt. Er det en dramatisk eller en lyrisk skulptur, der skal møde os som det første i et moderne, progressivt firma, eller når vi ankommer til en mere eller mindre glemt forstad eller by i provinsen? Og hvordan virker skulpturen i det rum, hvor den er sat op? Er den for stor, for lille, for voldsom, for enkel, for prangende, for kedelig, eller er den godt tænkt ind i sammenhængen og passer til omgivelserne i

materialer og udtryk? Hvad kan den fortælle om traditioner og normer hos bestilleren og ikke mindst i sin samtid?

Beskuer

Skulpturer kan altså opfattes meget forskelligt, alt efter hvor de er placeret, og hvordan de inddrager rummet omkring sig. At man kan gå rundt om dem og røre ved dem, betyder ofte, at skulpturen er i tættere kontakt eller dialog med beskueren, som skal bruge flere sanser for at opleve en skulptur. Henvender skulpturen sig til os og inddrager os i sin fortælling med et åbent udtryk, eller lukker den sig om sig selv, lukker os ude og overlader os til en passiv betragterrolle? Opmuntrer og lokker et lækkert materiale til, at vi rører ved (eller klatrer på) skulpturen, eller virker materialet måske decideret frastødende? Skulpturer findes som nævnt også i større grad end malerier i det offentlige rum, på gader og pladser i byerne, hvor man som beskuer „tvinges“ til at forholde sig til dem, når man møder dem i sit nærmiljø og også har større mulighed for fysisk nærkontakt med dem.

Boston
Fotograf: Mikael Lytken